

**Jerzy Janica, Maria Rydzewska-Dudek, Anna Niemcunowicz-Janica,
Tomasz Dopierała, Witold Pepiński, Małgorzata Skawrońska,
Ewa Koc-Żórawska, Zofia Wardaszka, Janusz Załuski,
Iwona Ptaszyńska-Sarosiek, Wojciech Stępniewski,
Magdalena Okłota**

50-lecie Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Białymstoku (1954-2004)

50th Anniversary of the Department of Forensic Medicine, Medical University of Białystok (1954-2004)

Z Zakładu Medycyny Sądowej AM w Białymstoku
Kierownik: prof. dr hab. Jerzy Janica

W pracy przedstawiono rys historyczny oraz osiągnięcia naukowe i dydaktyczne Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Białymstoku w związku z 50-tą rocznicą jego powstania.

The paper illustrates the history, scientific and teaching achievements of the Department of Forensic Medicine, Medical University of Białystok in commemoration of its 50th Anniversary.

Słowa kluczowe: Zakład Medycyny Sądowej, Białystok, historia, osiągnięcia.
Keywords: Department of Forensic Medicine, Białystok, history, achievements.

Katedra Medycyny Sądowej została powołana do życia 1 września 1954 r., a kierownictwo Katedry objęła z dniem 01.11.1954 r. doc. dr Maria Byrdy. Z materiałów archiwalnych wynika, że Minister Zdrowia J. Sztachelski powołał dr Marię Byrdy z dniem 1.09.1954 r. „na czas nieokreślony do pełnienia funkcji samodzielnego pracownika nauki przy Katedrze Medycyny Sądowej Akademii w Białymstoku, w pełnym wymiarze godzin profesorskich, wraz z kie-

rownictwem Zakładu przywiązanego do tej Katedry”. W chwili kreowania Katedry Zakład nie miał żadnych pomieszczeń.

Przed II wojną światową Białystok nie miał specjalistów z zakresu medycyny sądowej. Sądy korzystały z usług lekarzy miejskich lub asystentów z Katedry Medycyny Sądowej Uniwersytetu Wileńskiego. Od 1945 r. sekcje sądowo-lekarskie wykonywał w Białymstoku, na polecenie organów ścigania, dr Noniewicz pochodzący z Wilna, a w latach 50-tych dr Siedlecki, asystent z Zakładu Anatomii Patologicznej AM w Białymstoku. Sekcje wykonywano w prosektorium przy ul. Wojskowej.

Rektor Akademii Medycznej w Białymstoku prof. T. Kielanowski podjął starania o zorganizowanie Katedry już w marcu 1954 r.. Prof. B. Popielski (Kierownik Zakładu Medycyny Sądowej we Wrocławiu) polecił rektorowi ewentualną kandydatkę na kierownika Zakładu w Białymstoku w osobie doc. dr M. Byrdy, która z powodów osobistych chciała opuścić Zakład Medycyny Sądowej w Krakowie. Jedną z przyczyn było odejście z Zakładu krakowskiego bliskich jej kolegów, z którymi łączyła ją bardzo silna więź emocjonalna, związana z okresem okupacji niemieckiej. Chyba ta samotność odegrała dużą rolę w podjęciu decyzji o wyjeździe. Z zachowanej dokumentacji wynika, że rektor AM w Białymstoku zaprosił doc. dr M. Byrdy już w dniu 02.05.1954 r. prosząc o podanie terminu przyjazdu, aby w porę załatwić miejsce w hotelu. Wizyta ta doszła do skutku z końcem maja 1954 r., kiedy to przyjechała z Ciechocinka (gdzie leczyła kontuzję prawej stopy). Po wyjściu z pociągu widziała zaniedbany dworzec, różne wałce się rudery i ruiny. Piechotą dotarła do nowo otwartego hotelu. Wraz z przybyłym rektorem udała się do siedziby Akademii w Pałacu. Pałac był otulony rusztowaniami, wszędzie trwała wielka budowa. Rektor nie miał jej wiele do zaoferowania. Na pomieszczenia prosekcyjne zaproponował szopę skleconą z desek w podwórku szkoły pielęgniarek przy ul. Pałacowej. Ta propozycja była nie do przyjęcia, ale rektor obiecał, że do listopada znajdzie jakąś salę. W listopadzie 1954 r. Zakład Medycyny Sądowej, mieszczący się w budynku przy ul. Mickiewicza 2, przejął 7 pomieszczeń od Zakładu Chemii Ogólnej, a z sutereny Zakładu Anatomii Prawidłowej wydzielono salę sekcyjną i miejsce na komorę na zwłoki oraz odczynniki i paszę dla zwierząt. Sala sekcyjna była pozbawiona wentylacji, oświetlenie naturalne było skąpe, a sekcje wykonywało się przy sztucznym świetle. Wszystkie pomieszczenia były adaptowane stosownie do warunków lokalowych i najpilniejszych potrzeb Zakładu w przewidywaniu, że ten stan tymczasowości będzie trwał maksimum 3 lata, gdyż ruszy budowa nowego Zakładu. W pierwszych latach organizacyjnych pomieszczenia były wystarczające ze względu na małą obsadę personalną, ale brakowało pomieszczeń dla celów dydaktycznych. Każdy z zajmowanych pokoi był wykorzystywany do wielorakich celów np. biblioteka była pokojem badań lekarskich, miejscem pracy dwóch asystentów, a w drugim semestrze improwizowaną salą ćwiczeń. Pracownia chemiczna była podzielona na dział serologiczny, histologiczny i alkoholowy, była również miejscem pracy 2 asystentów i 2 laborantek. W latach

70-tych Zakład otrzymał 4 pomieszczenia na II piętrze gmachu od Zakładu Anatomii Patologicznej. Pomieszczenia te pozwoliły na utworzenie pokoi asystenckich i sali konferencyjnej.

W pierwszych latach na barki Kierownika spadło zabezpieczenie pomieszczeń, angażowanie i szkolenie pomocniczych pracowników nauki i personelu laboratoryjnego, umeblowanie Zakładu, wyposażenie w konieczną aparaturę naukowo-badawczą i zorganizowanie zajęć dydaktycznych. Największą bolączką był brak asystentów lekarzy, gdyż cały narybek młodych kadr lekarskich wchłaniały szpitale, kliniki i ośrodki zdrowia. Do pracy w Zakładzie angażowano każdego zgłaszającego się lekarza, ale były to „przelotne ptaki”, które w innych placówkach nie mogły się ustabilizować, a etat w Zakładzie traktowały jako odskocznnię. Od samego początku zatrudniony był asystent dr T. Jokisz, który potem był długoletnim współpracownikiem.

Obok trudności personalnych poważną bolączką w organizowaniu Zakładu były braki w wyposażeniu wynikające albo z długotrwałego wyczekiwania na zaplanowane urządzenia i aparaturę (trudności rynkowe), albo co gorsze – z niskiej jakości aparatury krajowej.

Od samego początku został uruchomiony dział sekcyjny oraz badania osób żywych, od lutego 1956 r. rozpoczęto badania histopatologiczne, od kwietnia 1956 r. badania serologiczne (badania grupowe krwi, badania dowodów rzeczowych), a od stycznia 1958 r. badania krwi na zawartość alkoholu.

W pierwszych latach działalności Zakładu bardzo uciążliwe były wyjazdy w teren, gdzie wykonywano w bardzo prymitywnych warunkach oględziny i sekcje zwłok. Można było wówczas poznać w tym rozległym województwie zacofanie cywilizacyjne i zabobony w rozmiarach, o jakich nie mieliśmy wyobrażenia. Sekcje wykonywało się pod gołym niebem, w chlewikach, pomieszczeniach przycementarnych czy samych cmentarzach, z reguły pod osłoną Milicji, ponieważ nie było zgody rodzin na wykonywanie sekcji. Każdy wyjazd obfitował w przygody, nasuwał ponure refleksje natury ogólnej i społecznej, a koło serca robiło się cieplej, kiedy późnym wieczorem ze wzniesienia knyszynskiego widziało się migocące rzadko rozrzucone światelka wojewódzkiego miasta.

Jak dalece pozwalały nam warunki i wyposażenie podejmowaliśmy tematykę naukową, która dotyczyła albo naszej interesującej kazuistyki, albo badań doświadczalnych, prac poglądowych i statystycznych, włączaliśmy się czynnie do tematyki wszystkich zjazdów, konferencji i sympozjów organizowanych przez Zarząd Główny lub oddziały naszego Towarzystwa.

Do nowego gmachu wprowadzono się w 1982 r. i to po interwencji Ministerstwa, gdyż ówczesny Senat Akademii Medycznej miał inną koncepcję jego zagospodarowania. Przeważył zdrowy rozsądek i nastąpiło przejście pomieszczeń. Zakład objął 1/3 budynku w gmachu podstawowym, były tam: pomieszczenia na przyjęcie interesantów, dwie sale ćwiczeniowe, pracownia kreślarska. Na pierwszym piętrze mieścił się sekretariat, pokój profesora, pokoje asystentów i adiunktów oraz sala konferencyjna wraz z biblioteką. Na drugim

piętrze były pracownie naukowe: serologiczna, toksykologiczna i histopatologiczna. Na trzecim piętrze znajdowała się zwierzętarnia. Pomieszczenia prosektoryjne były w drugim budynku połączone z gmachem zamkniętym przejściem. Zakład został zaopatrzony z funduszu inwestycyjnego w nowoczesną aparaturę do poszczególnych pracowni naukowych.

We wrześniu 1984 r. ówczesny Kierownik prof. dr Maria Byrdy odeszła na emeryturę, a od października 1984 r. nowym Kierownikiem został adiunkt Zakładu dr Jerzy Janica. Prof. dr Maria Byrdy pracowała w dalszym ciągu w niepełnym wymiarze godzin do ukończenia habilitacji nowego Kierownika tj. do 1988 r. Opiekunem naukowym w tym okresie był pan prof. Włodzimierz Buczko.

Już od 1983 r. na polecenie ówczesnego rektora rozpoczęło się częściowe przekazywanie pomieszczeń Zakładu innym jednostkom Akademii. W 1984 r. trzy pomieszczenia na parterze przekazane zostały Klinice Okulistycznej. W końcu lat 80-tych trzecie piętro mieszczące zwierzętarnię oddane zostało Zakładowi Genetyki, dwie pracownie toksykologiczne otrzymał Zakład Medycyny Nuklearnej. Przejęto także część magazynów na pomieszczenia zwierzętarni Anatomii Patologicznej, salę kreślarską przejął Instytut Stomatologii. Mimo tak znaczącego okrojenia pomieszczeń działalność Zakładu uległa intensyfikacji, czego dowodem były kolejne doktoraty i ilość publikacji naukowych.

W 1990 r. powstała pracownia HLA w celu wykonywania badań spornego ojcostwa na użytek Sądów, prowadzenia badań tła genetycznego, antygenów HLA – ABC w populacji Podlasia oraz wykonywania badań asocjacji antygenów HLA, z niektórymi stanami patologicznymi. Rok później zorganizowano pracownię komputerową do obsługi prac naukowych i usługowych. Zorganizowano pracownię PCR, co pozwoliło na badania śladów biologicznych na zlecenie organów ścigania, badań spornego ojcostwa, prowadzenie badań polimorfizmu genetycznego, regionów DNA minisatelitarnego (układy typu AMP, FLP) i mikrosatelitarnego (układy typu STR) w populacji regionu północno-wschodniego Polski.

W minionym 50-leciu Zakładu tytuły profesorskie otrzymali: doc. Maria Byrdy w 1966 r. i doc. Jerzy Janica w 1997 r. Stopnie dr. habilitowanych otrzymali: dr Ryszard Molenda w 1985 r. i dr Jerzy Janica w 1989 r. Prof. dr Maria Byrdy była promotorem 8 doktoratów: R. Molendy w 1965 r., J. Janicy i T. Józwicka w 1971 r., J. Nawary w 1972 r., Z. Antoniuka i J. Szrzedzińskiego w 1977 r., T. Dopierały w 1978 r. i S. Kuczyńskiego w 1979 r. Prof. dr hab. Jerzy Janica był promotorem następujących zakończonych doktoratów: W. Pepińskiego i E. Koc w 1994 r., M. Skawrońskiej w 1995 r., M. Rydzewskiej w 1997 r., A. Niemcunowicz-Janicy w 1999 r., I. Sołtyzewskiego w 1999 r. oraz dwóch wszczytych: J. Załuskiego w 1994 r. i Z. Wardaszki w 2002 r. Wszyscy asystenci Zakładu mają specjalizację II° z dziedziny medycyny sądowej. Od 2001 r. w Zakładzie pracuje 2 rezydentów: lek. I. Ptaszyńska-Sarosiek i lek. W. Stępniewski, a od 2004 r. lek. M. Okłota.

01.06.1990 r. prof. dr Maria Byrdy otrzymała tytuł naukowy doktora honoris causa Akademii Medycznej w Białymstoku, a w 1995 r. przyznano jej medal Profesora Kitasato z Japonii za pionierskie prace w dziedzinie Medycyny Sądowej.

Kierownik Zakładu prof. dr hab. Jerzy Janica jest konsultantem regionalnym z zakresu medycyny sądowej dla Podlasia, powołanym przez Ministra Zdrowia w 1985 r. Od tego czasu przez kilka kadencji jest konsultantem wojewódzkim ds. medycyny sądowej, każdorazowo powoływany przez Wojewodę. Do jego zadań należy koordynacja służby medyczno-sądowej, szkolenie kadr i kontrola współpracujących placówek.

Tematyka naukowa Zakładu była wielopłaszczyznowa i obejmowała następujące zagadnienia:

- szeroko pojętą klasyczną ekspertyzę serologiczną
- badania chromatyny płciowej
- badania doświadczalne nad wpływem niektórych leków, hormonów oraz etanolu na ciepłotę narządową, na warunkowe odruchy ucieczki u szczurów oraz zachowanie się ciepłoty narządowej po podaniu niektórych substancji u szczurów aklimatyzowanych w niskiej temperaturze
- toksykologię etanolu w aspekcie sądowo-lekarskim
- metodologię suicydologii, wiktymologii i eutanazji w aspekcie sądowo-lekarskim

- badania nad polimorfizmem systemów multipleksowych DNA STR w populacji Podlasia za pomocą techniki PCR i analizy automatycznej metodą elektroforezy kapilarnej przy użyciu analizatora genetycznego ABI Prism 310 (Applied Biosystems)
- wykrywanie sekwencji genu SRY oraz innych genów (AMY, ZFY) specyficznych dla płci męskiej w materiale biologicznym przy użyciu metody PCR
- badania niestabilności mikrosatelitarnej w nowotworach złośliwych, guzach barwnikowych błony naczyniowej oka i u chorych z jaskrą otwartego kąta (PEX)
- opracowanie bazy danych profili DNA w rdzennej populacji Podlasia
- opracowanie bazy danych profili DNA w grupach etnicznych zamieszkujących na terenie Podlasia.

Miarą osiągnięć naukowych jest liczba prac opublikowanych w czasopiśmie o zasięgu krajowym i zagranicznym. W okresie sprawozdawczym całkowita liczba prac opublikowanych przez pracowników Zakładu wyniosła 385.

Zakład był organizatorem:

- dwóch Zjazdów Naukowych Polskiego Towarzystwa Medycyny Sądowej i Kryminologii o zasięgu krajowym i zagranicznym, a mianowicie II Zjazdu w 1960 r. i X Zjazdu w 1995 r.
- dwóch Konferencji Toksykologicznych: V w 1989 r. w Białymstoku i XIX w 2002 r. w Augustowie.

Pracownicy Zakładu aktywnie uczestniczyli w zjazdach krajowych, konferencjach naukowych i w zjazdach zagranicznych w Londynie 1971 r., Budapeszcie 1985 r., Dusseldorfie 1993 r., Muenster 2003 r., Arcachon 2003 r.

Pracownicy Zakładu prowadzą zajęcia dydaktyczne ze studentami, nie tylko z zakresu medycyny sądowej, ale także z zakresu etyki lekarskiej i prawa medycznego. Jak wiadomo medycyna sądowa jest nauką pomostową pomiędzy medycyną a prawem. Zajęcia z medycyny sądowej prowadzone są ze studentami VI r. Wydziału Lekarskiego i V r. Oddziału Stomatologii, III r. Ratownictwa Medycznego, II r. Wydziału Pielęgniarstwa i Ochrony Zdrowia oraz ze studentami IV i V r. Wydziału Prawa Uniwersytetu Podlaskiego. Prowadzimy także szkolenia aplikantów pr.ratorskich i sądowych.

W działalności usługowej Zakład wykonuje sekcje sądowo-lekarskie, badania histopatologiczne, badania lekarskie osób pokrzywdzonych (obdukcje), opiniowanie sądowo-lekarskie na podstawie akt karnych i cywilnych, badania toksykologiczne (trucizn lotnych i organicznych), badania materiału biologicznego na zawartość etanolu i na obecność karboksyhemoglobiny, badania polimorfizmu DNA w śladach biologicznych, badania w sprawach spornego ojcostwa.